

Мирјана Радовановић Пејовић

ОШ „Душан Јерковић” Ужице

mirjanarp@ptt.rs

Ана Дуковић

ОШ „Душан Јерковић” Ужице

anaduk@sbb.rs

Марина Јевтић

ОШ „Душан Јерковић” Ужице

jevtic78@mts.rs

УДК: 615.85:028]:027.8

027.6(497.11)

КЊИГА КАО УТОЧИШТЕ, ШКОЛСКА БИБЛИОТЕКА КАО ПРЕВЕНЦИЈА: ПРИМЕНА БИБЛИОТЕРАПИЈЕ У БИБЛИОТЕЦИ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Сажетак: Школски библиотекар има посебно место и нарочиту улогу у образовно-васпитном систему. Он обогаћује образовно-васпитну праксу својим непосредним радом са ученицима, наставницима, осталим стручним сарадницима, родитељима, нудећи другачији, приступачнији концепт образовања ученицима. С обзиром на то да школа, поред образовне улоге, има и васпитну компоненту, у овом раду се разматра како школски библиотекар може користити књижевна дела у превенцији негативних појава у понашању ученика и како својим васпитним радом, кроз ваннаставне активности, утиче на развој толеранције, као и на формирање и развој личности код ученика. Приказаћемо део активности библиотекара са ученицима III и IV разреда и њихово стицање знања, схватање и разумевање одређених ситуација и проблема кроз примену библиотерапије у основној школи. Својим методама рада школски библиотекар тежи да ученици препознају школску библиотеку као место за квалитетно провођење слободног времена. На тај начин школска библиотека истовремено врши превенцију негативних појава, спречава конфликтне проблеме и насиље.

Кључне речи: школски библиотекар, школска библиотека, библиотерапија у основној школи, васпитни рад, превенција насиља, ваннаставне активности

Појам библиотерапије

Школски библиотекар има посебно место и нарочиту улогу у образовно-васпитном систему. Обогаћује образовно-васпитну праксу својим непосредним радом са ученицима, наставницима, осталим стручним сарадницима, перманентно нудећи нови, другачији од наставног, приступачнији, концепт образовања ученицима. У библиотеци нема оцењивања, а то већ само по себи привлачи ученике који у школској библиотеци налазе мирну оазу. Својим методама рада и својим активностима

школски библиотекар тежи да ученици препознају школску библиотеку као место у коме ће квалитено провести слободно време. На тај начин школска библиотека истовремено врши превенцију негативних појава, спречава конфликте и насиље.

Појава књижевности и уметности уопште у људском друштву утицала је на поимање света око нас, као и света у нама. Од магијског карактера првобитне поезије до књиге селфија Ким Кардашијан, многи су једино уточиште проналазили у књигама. Читајући у осами, стицали су знања, ширили видике, учили, богатали се искуствима, проживљавали... По Аристотелу трагедија је имала дејство емоционалног пречишћавања путем катарзе. На крају своје чувене дефиниције трагедије каже да она „изазивањем сажаљења и страха”¹ пречишћава такве осећаје, ослобађа од негативних емоција, а почев од тада, тумачи се значење овог појма и истражује како књижевност може деловати на појединца.

Термин библиотерапија произилази од грчких речи *biblion* (књига) и *therapeia* (лечење). Док појам библиотерапије постоји читав век, школски библиотекар ужичке општине упознају се са овим термином у пролеће 2014. године у Народној библиотеци Ужице, на стручном семинару Јелене Митровић.² Наиме, предавање „Развојна библиотерапија као вид промовисања креативног читања у библиотеци” уврштено је у програме сталног стручног усавршавања у библиотечко-информационој делатности за 2014. годину.³ Поред историјата библиотерапије, улози библиотекара у овим процесима, било је говора о начинима и моделима практиковања библиотерапије.

Коришћење одређеног избора књига, за сваки случај посебно, у терапијске сврхе дефиниција је библиотерапије према Вујаклијином „Речнику страних речи и израза”.⁴ То је коришћење бираних материјала за читање који могу помоћи у психијатрији, медицини такође. У школи, током наставних и ваннаставних садржаја, наставници и библиотекар могу водити разговоре са ученицима о њиховим поступцима, осећањима, стањима и расположењима. Заједнички могу разматрати проблеме које ученици доживљавају током свог боравка у школи.

С обзиром на то да школа поред образовне улоге има и васпитну компоненту, школски библиотекар може користити књижевна дела у превенцији негативних појава у понашању ученика. Ученици могу да препознају и увиде своје проблеме читајући препоручена дела. „Библиотекар је вођа, усмеравач и утемељивач наших интересо-

1 Аристотел. *О ђесничкој уметности* (Београд: Дерета, 2002): 66.

2 Народна библиотека Ужице, http://www.biblioteka-uzice.rs/sta_ima_novo.htm (преузето 23. 6. 2017).

3 Народна библиотека Србије, <https://www.nb.rs/pages/article.php?id=24402> (преузето 26. 2. 2016).

4 Милан Вујаклија. *Лексикон страних речи и израза* (Београд: Просвета, 2006): 112.

вања,” наводи др Борјанка Трајковић у свом чланку „Основношколска библиотека – библиотека на порталу читања”.⁵ Рад библиотекара са младима, наводи ауторка, креће се у оквирима класичног библиотечког посла до библиопедагошког и библиотерапеутског. Разговор са библиотекарком, наставницима и друговима о прочитаном делу несумњиво може да помогне, јер се ученици проналазе и откривају у животима, деловању, осећањима и мислима јунака књига. Књига помаже ученицима јер, схватајући да други проживљавају слична искуства, увиђају да нису усамљени у свом одрастању и сазревању. Књиге су одвајкада пут до средишта себе и упознавање света, полазиште за интроспекцију, а садржаји књига утичу на формирање и развој личности.

Почетне спознаје о добру и злу деца су стицала у раном детињству кроз упознавање са усменим књижевним творевинама. У бајкама строга и типизирана подела на добре и лоше ликове усмерава дете да се определи за победу добра, али деца кроз бајке сазнају да се до тријумфа позитивних вредности долази постепено, након велике упорности и многобројног савладавања препрека. Та почетна искуства преносе на игру а ступајући у нове односе са другом децом, креирајући сличне и нове ситуације почињу да уче како се савладавају потешкоће. Поред игре и књига – од најранијег узраста, треба да омогући деци и младима поистовећивање са ликовима којима се диве, али и да их упозна са потенцијалним проблемима на које ће наићи, као и да их учи како да превазиђу и савладају препреке и реше проблеме.

Школска библиотека – место квалитетно проведеног слободног времена ученика

Књига несумњиво има велику улогу у спречавању јављања непожељних и подстицању пожељних образаца понашања деце и ученика. У остваривању те улоге, значајну основу чине програмске активности школског библиотекара. Школска библиотека је привлачна ученицима јер у српском образовно-васпитном систему нуди активности које се не оцењују, а интересантне су, другачије, често засноване на добровољном учешћу. Атмосфера у школској библиотеци је опуштена, јер се тамо учи на другачији, неформални начин, који може да дефинише правац превентивног деловања целе школе.

„Школски библиотекар су у многим аспектима библиотерапије незаобилазни, те је њихова улога многострука.”⁶ Полазећи од тог схватања, улога школског библиотекара је недовољно искоришћена по питањима превенције различитих облика непожељних понашања ученика. Библиотекар у школи има положај стручног сарад-

⁵ Борјанка Трајковић. „Основношколска библиотека – библиотека на порталу читања”. *Норма*, св. 1 (2012): 95–102.
⁶ Јелена Митровић. „Примена библиотерапије у школској библиотеци”. *Панчевачко читаолиште*, бр. 23, (2013): 64.

ника,⁷ који унапређује образовно-васпитни рад, пружајући подршку наставницима, а помаже и деци, ученицима, и њиховим родитељима. „Он конципира своје активности тако да повезује различите домене ученика”⁸ и има могућност да допринесе да они из једног другачијег угла сагледају, приступе и разумеју свет књижевних творевина и свет који их окружује. Школски библиотекар има специфичну, неформалну комуникацију са ученицима, која се разликује од наставничке. Пружа помоћ и саветује ученике, од њихових првих дана у школи, најпре о избору литературе коју желе да читају. Самим тим успоставља се однос поверења и разумевања. Понеки ученици радо траже помоћ и савет – тражећи препоруку за читање; радо разговарају и размењују искуства о прочитаним делима, док поједини то не чине. Наравно, постоје и они ученици који избегавају да посете школску библиотеку.

Школски библиотекар уз помоћ одељењског старешине и родитеља може добро да упозна ситуацију ученика и околности које су довеле до конкретног проблема и да препоручи циљану књигу, на основу које би могло да се дође до критичког преиспитивања, разумевања, креирања прихватљивог решења и(ли) побољшања, превазилажења проблема. Важно је и развијање осећаја емпатије, као и социјалне и емоционалне интелигенције. Читајући, ученици одувек могу потражити и пронаћи себе у речима других, откривати и анализирати сличне ситуације онима у којима се сами налазе, али и разговарати с библиотекарком у циљу превенције појединих поремећаја или препознавања исправних и погрешних образаца понашања, како би упознати са њима могли избећи негативне појаве.

Актуелна питања којима бисмо се данас могли бавити у школској библиотеци су многобројна и крећу се од различитих облика и нивоа насиља (у школи и породици): трговине људима, болести зависности, сексуалног злостављања и дигиталног насиља. Планиране превентивне мере и активности у школи нису довољно усклађене с потребама различитих категорија ученика, а примена библиотерапије у школи кроз „читање одређене књиге омогућује темељито упознавање с проблемом и може понудити могућа решења”.⁹ Многобројна су дела која садрже сегменте употребљиве у раду са ученицима. О насиљу на различитим нивоима можемо говорити кроз циљано читање класика као што су приповетке о деци Иве Андрића, Молнарови „Дечаци Павлове улице”, „Доживљаји Тома Сојера” Марка Твена, који су дела

7 „Закон о основама система образовања и васпитања”. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 72 (2009); 52 (2011), 55 (2013), члан 119. http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08_2015/08/закон-о-основама-система-образовања-и-васпитања.pdf (преузето 10. 2. 2017).

8 Мирјана Р. Пејовић, Ана Дуковић. „Самовредновање рада школског библиотекара као изазов и подстицај”. *Библиошекар*, бр. 58, 1–2 (2016): 106.

9 Наталија Микулетић. „Библиотерапија у школској књижници или разговор о књизи”. *Вјесник библиотекарска Хрватске*, бр. 2 (2010): 139.

обавезне школске лектуре у настави српског језика за више разреде. Новија дела попут „Треснућу вас! – бранила се Ема” Елизабет Целер и дела Јасминке Петровић успешно говоре о различитим проблемима одрастања и нуде прихватљива решења прилагођена основношколском узрасту. Проблеме наркоманије и болести зависности можемо разматрати кроз разговоре о књизи „Ми деца са станице Зоо”, која је веома популарна већ деценијама. За млађи школски узраст могу бити погодне и следеће књиге: „Шта Мона пожели, Мона и добије” – о размаженој девојчици која жели да јој се купи све што види, „Тврди колачић” – о гојазности деце, „Детектор лажи” – о хвалисавој и лошој другарици, итд.

У савременом свету све се више вреднују вештине комуникације, емоционална и социјална интелигенција, емпатија, разумевање шта други мисле и осећају. Кроз разговор о књигама, школски библиотекар посвећује пажњу ученицима, пријатељски разговара о ономе што их интересује, о узрасним проблемима, емотивним стањима, дилемама, тако да осећају да је школска библиотека другачији простор од осталог у школи, да се разликује од учионице, ходника, физкултурне сале, од часа. Врата библиотеке увек су отворена за ученике и они знају да је приступ школског библиотекара другачији, отворенији, спонтанији. Спровођењем многобројних ваннаставних активности у библиотеци могу добити помоћ у савладавању школског градива, али и помоћ у изграђивању и оснаживању сопствене личности. Сараднички односи школског библиотекара са наставницима, родитељима, руководећим кадром, психолошко-педагошком службом и првенствено са ученицима, постају модел пожељног понашања, а уједно доприносе побољшању квалитета школске климе и остварују општу васпитну улогу школе. Поред развијања мотивације за учење, стицање нових знања, кроз вођен разговор о прочитаним књигама, школски библиотекар доприноси и конструктивном приступу проблемима, а тако и лакшем регулисању дисциплине, доприносећи да сваки ученик добија помоћ у превладавању потешкоћа са којима се срећу млади.

Технологија и нови начини комуникација данас преобликују животе људи, библиотеке у школама све више постају места конструктивне и креативне атмосфере, а ми, школски библиотекари, треба својом културом комуникације да омогућимо и постигнемо да ученици у нама препознају добронамерне саговорнике.

Радионице библиотерапије у основној школи

Школски библиотекари ОШ „Душан Јерковић” реализују часове библиотерапевтства за ученике од I до VIII разреда, упознајући их са различитим областима

библиотекарства, почев од 2012. године. С обзиром на то да је простор школске библиотеке неадекватан (24 м²), часови библиотекарства се, углавном, реализују у учионицама. Након похађања семинара „Библиотерапија”, у радионице се укључује и примена библиотерапије за ученике III и IV разреда. Циљ примене ових радионица на тему библиотерапије првенствено је било развијање позитивних осећања према себи и другима.

Радионица „Куце на продају – У разликама је наше богатство” намењена је ученицима III разреда (слике број 1 и 2). Кроз причу Дена Кларка¹⁰ о дечаку који купује куче које има проблем са ногом, ученици увиђају вредносне чиниоце, постојање разлика међу људима, превазилажење и супротстављање предрасудама и дискриминацији. Осим тога, развијају самосвест, самопоштовање и уважавање других. Истицањем најосновнијих људских вредности – једнакости и равноправности, ученици су правилно уочили и разумели важност прихватања особа којима је помоћ најпотребнија.

Слика 1 (из архива библиотеке)

Изванредни су примери дечијег разумевања животних проблема. Наводимо најупечатљивије мисли ученика III разреда са часова изведених у новембру 2016:

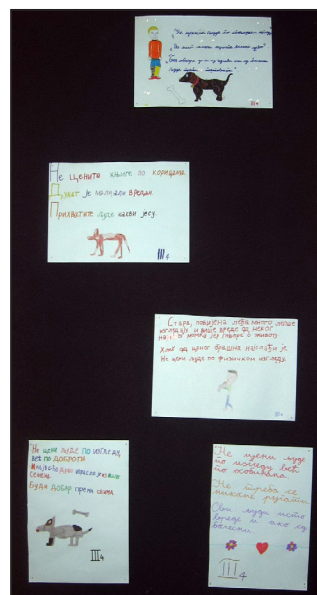
- Као што је дуга различитих боја и ми смо различити и не треба се тога стидети.
- То што је неко другачији не значи да је безвредан.
- Разлике су свуда међу нама, а ми треба да их поштујемо и прихватамо.
- Не треба гледати какви су људи споља, већ изнутра.
- Свако живо биће је вредно, иако се разликује.
- Не суди о књизи по корицама.

¹⁰ Материјал преузет са радионице Јелене Митровић у Народној библиотеци Ужице, одржане 4. 6. 2014. године, доступан у електронској форми на сајту Знакови поред пута под називом „Псићи на продају” <http://znakoviporedputa.com/poucne-price/475-psi%C4%87i-na-prodaju> (преузето 23. 6. 2017).

- Ако се неко разликује од нас, то не значи да мање вреди.
- Свако је посебан на свој начин.
- Треба да будеш мало осећајнији и да поштујеш све људе иако су различити.
- Не процењуј никога по његовој мани, јер је сваки човек исти. Буди осећајан.
- Буди осећајан и бољи према животињама.
- Није важно како неко изгледа, већ је важно да буде добар пријатељ.
- Није важан физички изглед, важно је шта имамо у души.
- Неки који имају другачији физички изглед нису другачији од нас.
- Буди бољи, не буди безобзиран, иначе се то неће исплатити.
- Не треба се смејати другој деци која су болесна. Свако је различит и он није крив због тога.
- И ако се неко од нас разликује, не треба га сматрати другачијим, јер он можда има врлине за које ми не знамо.
- Повређене људе никада не треба одвајати из групе и омаловажавати.
- Људе који имају посебне потребе не треба разликовати.
- Ако неко има неку физичку или психичку ману не треба да га издвајамо или омаловажавамо, већ да га уклопимо у друштво.

На основу евалуационих листића, који су садржали три питања, ученици су веома позитивно оценили радионицу школских библиотекара. Тврдњу да је на часу радионице било занимљиво 87% ученика оценило је као тачну, као нетачну није дан ученик, а 3% ученика је изјавило да не зна. Са 65,22% ученика као тачна, оцењена је тврдња да су ученици научили нешто ново, док 34,78% одговара са не знам, а ниједан ученик није оценио тврдњу као нетачну. Последње питање: Волео/-ла бих када бисмо могли да имамо час у библиотеци, као тачно оценило је 65,22% ученика, 13,04 % ученика одговорило је негативно, а 21,74% да не зна.

Ученици III разреда су одлично оценили радионицу о прихватању разлика и поштовању других и другачијих. Занимљив и другачији стил рада школског библиотекара, подстакао их је да имају бољи приступ и више разумевања према онима који се разликују. За ученике IV разреда изабрана је бајка „Плачко и Смејачко” Гроздане Олујић¹¹, ради-

Слика 2
(из архива библиотеке)

11 Гроздана Олујић. *Месечев цвет* (Нови Сад: Змај, 1998): 87.

оница „Како видим себе” (слика број 3). Кроз приказ различитих емотивних стања и ставова појединаца, ученици су доживели и схватили вредности толеранције и недискриминације, увидели потребу превазилажења и супротстављања предрасудама и стереотипима. Уочили су различите погледе на свет дечака Плачка и Смејачка и у паровима, глумећи ситуације из свакодневног живота, приказали како свако од нас може утицати на формирање сопственог афирмативног става о животу и свету који нас окружује.

Слика 3 (из архива библиотеке)

Резултати евалуационих листића били су следећи:

На данашњем часу било је занимљиво констатује 92,30% ученика, да није сигурно 7,70% ученика. Такође, 92,30% ученика као тачну оцењује тврдњу да су научили нешто ново, а није сигурно 7,70% ученика. Последње питање: Волео/-ла бих када бисмо могли да имамо час у библиотеци, као тачно опет је оценило 92,30% ученика, а 7,70% да не зна. Нетачних тврдњи на сва три питања нема, што говори да су ученици прихватили овакав начин рада у циљу развијања позитивних духовних и моралних вредности.

Вредновање постигнутог је од великог значаја за рад школског библиотекара, доказ да је на правом путу док реализује активности које унапређују развој личности детета. Посматрајући евалуационе листиће ученика у целини, можемо констатовати да значајан број испитаника – ученика оцењује похвално овакав рад библиотекара. Ученици су проценили да су стекли нова знања и њихова становишта су добра илустрација позитивних ефеката ових и сличних активности школских библиотекара. Након одржаних радионица, у холу школе постављене су истоимене изложбе ученичких радова (слика број 4), које својом темом и представљеним резултатима

рада ученика, ставовима и илустрацијама, изазивају пажњу осталих ученика школе, наставника и родитеља. Библиотекари су закључили да су радионице код ученика развиле и креативне и социјалне компетенције, које их инспиришу на даље интеграције и самоостваривање кроз учешће у осталим активностима школе.

Слика 4 (из архива библиотеке)

Према презентованим подацима истакнут је и проблем мањка простора школске библиотеке, што није била препрека за организовање примерених активности деци. Школски библиотекари ОШ „Душан Јерковић”, у постојећем окружењу, пронашли су начин како подстаћи ученике да самостално читају, доживљавају и тумаче књижевно дело. Спремност на саосећање са другима и отвореност према разликама доприносе повећању способности опажања, разумевања и прихватања других, али и самих себе. Ученици су ангажовани да развијају како позитивне слике о себи, тако и способности прихватања и уважавања разлика.

Разговор на утврђену тему може и данас да буде снажнији од технологије, којом су млади обузети у свим сферама живота. Разговор скоро увек помаже. Школски библиотекар може успоставити – успоставља добар однос са децом, може да разуме, да постави права питања и да понуди искрену помоћ, да разуме проблеме одрастања и школског окружења и да даје подршку.

Закључак

Васпитно-образовна делатност школе регулисана је целокупном структуром и садржајима наставних и ваннаставних активности. Школски библиотекар подржава ученике на много начина. Сама по себи, школска библиотека је често уточиште, сигуран и безбедан простор у коме се ученици угодно осећају. У школској библиотеци значајан је индивидуализовани приступ свакоме ученику. Последњих година број ученика којима је потребна додатна подршка је порастао, границе између реалног и

виртуелног света су замућене, технологија утиче на отуђеност и изолованост, а наше библиотеке могу да одговоре на ученичке потребе не само за учењем, већ да буду гостољубива места за стицање различитих знања... Можда треба боље да ослушнемо младе кориснике, да више прилагодимо програме и услуге њиховим потребама.

Библиотека у школи је место где библиотекар може да утиче на развој ученика као стабилног, самопоузданог, оптимистичног детета, са развијеним унутрашњим потенцијалима, које је спремно на сарадњу, добро запажа и сагледава различита схватања појава и проблема у свету око нас и, што је најважније, које може да их превазиђе.

Литература:

1. Аристотел. *О њесничкој уметности*. Београд: Дерета, 2002.
2. Вујаклија Милан. *Лексикон сѝраних речи и израза*. Београд: Просвета, 2006.
3. Закон о основама система образовања и васпитања”. *Службени ѓласник Републике Србије*, бр. 72(2009); 52 (2011) и 55 (2013). http://www.mprn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08_2015/08/закон-о-основама-система-образовања-и_васпитања.pdf (преузето 10.02.2017).
4. „Klark, Den. „Psići na prodaju”. <http://znakoviporedputa.com/poucne-price/475-psi%C4%87i-na-prodaju> (преузето 23. 6. 2017).
5. Mikuletić, Natalija. „Biblioterapija u školskoj knjižnici ili razgovor o knjizi”. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* Vol. 53, No. 2 (2010): 133–140. <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/101> (преузето 10. 2. 2017).
6. Митровић, Јелена. „Примена библиотерапије у школској библиотеци”. *Панчевачко Чињалиште* 23 (2013): 62–69.
7. Народна библиотека Србије, <https://www.nb.rs/pages/article.php?id=24402> (преузето 26. 2. 2017).
8. Народна билиотека Ужице, http://www.biblioteka-uzice.rs/sta_ima_novo.htm (преузето 23. 6. 2017).
9. Олујић, Гроздана. *Месечев цвек*. Нови Сад: Змај, 1998.
10. Радовановић Пејовић, Мирјана и Ана Дуковић. „Самовредновање рада школског библиотекара као изазов и подстицај”. *Библиоѝекар*, бр. 58, 1–2 (2016.): 103–119.
11. Трајковић, Борјанка. „Основношколска библиотека – библиотека на порталу читања”. *Норма*, бр. 1, (2012): 95–102.

Summary: The school librarian has a special place and a peculiar role in the educational system - enriches educational practice working directly with students, teachers, other professional associates, and in addition, permanently offers different, more accessible concept of education to

pupils. Since the school has an educational component in addition to the educational role, in this paper it is considered that a school librarian can use literary works in the prevention of negative phenomena in students behavior and how, through educational work and extracurricular activities, influences the development of tolerance as well as the formation and the development of personality among students. We will present part of the activities of the librarians with the students of the III and IV grades and their acquisition of knowledge and understanding of certain situations and problems through the procedures of applying bibliotherapy in elementary school. By own methods of work, school librarian strives for students to recognize a school library as a place for spending leisure time in a quality way. In this way, the school library at the same time carries out prevention of negative phenomena, prevents conflict problems and violence.

Keywords: school librarian, school library, bibliotherapy in elementary school, upbringing, prevention of violence, extra-curricular activities,